

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

**Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ**

1. Η πορεία της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας
2. Από την κρητομυκηναϊκή κοινωνία
στην κοινωνία της πόλης-κράτους

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Να συγκρίνετε τη Μινωική με τη Μυκηναϊκή εποχή ως προς την οικονομία τους και την κοινωνική τους δομή και να γράψετε τις ομοιότητες που διαπιστώνετε.
2. Να συγκρίνετε τις κοινωνίες της προομηρικής και της ομηρικής εποχής και να εκθέσετε τα συμπεράσματά σας σχετικά με τα κοινά στοιχεία και τις διαφορές που παρουσιάζουν στην οικονομία και στην κοινωνική διάρθρωση.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να περιγράψετε την κοινωνική διάρθρωση της Μινωικής κοινωνίας.
2. Να αναφέρετε τα ανακτορικά κέντρα της Μινωικής κοινωνίας και να αναλύσετε τον οικονομικό και διοικητικό ρόλο τους.
3. *«Περί το τέλος της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ. οι Μινωίτες εισάγουν χαλκό από την Κύπρο και κασσίτερο από τη Μ. Ασία».*
  - Να αναλύσετε τη σημασία αυτών των εισαγωγών για την οικονομική και κοινωνική ζωή της Κρήτης.
4. Να αναφέρετε τις βαθμίδες της Μυκηναϊκής διοικητικής γραφειοκρατίας και να προσδιορίσετε τον ρόλο και τα καθήκοντα κάθε κατηγορίας αξιωματούχων.
5. Να προσδιορίσετε τα κριτήρια βάσει των οποίων διακρίνονται οι κοινωνικές ομάδες κατά την προομηρική εποχή.
6. Να τεκμηριώσετε την εξής ιστορική κρίση:
«Εκείνο που καθορίζει κατά βάση την κοινωνική θέση του ατόμου στη Μυκηναϊκή κοινωνία δεν είναι η δουλεία αλλά η σχέση εξάρτησης ή μη από τα ανάκτορα».

7. Να εξετάσετε συγκριτικά την κοινωνική θέση των δούλων στη Μυκηναϊκή και στις μεταμυκηναϊκές κοινωνίες και να γράψετε τις παρατηρήσεις σας.
8. Να αναφέρετε τις οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες που είχε η κατάρρευση των μυκηναϊκών κρατών.

9. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Οι οικονομικές δραστηριότητες

Η οικονομική δραστηριότητα είναι εξαιρετικά αναπτυγμένη σε όλα τα Πεδία. Η γεωργία ακμάζει: παράγονται σε αφθονία σιτάρι και κριθάρι, όσπρια, κολοκυνθοειδή. Η ελιά, το αμπέλι, η συκιά, η χουρμαδιά, η κυδωνιά είναι ευρέως διαδεδομένα. Η κτηνοτροφία έχει την ίδια σπουδαιότητα με τη γεωργία: βόδια, αιγοπρόβατα και χοίροι, και ακόμη μελίτσια. Το κυνήγι και προπάντων το ψάρεμα συμπληρώνουν τα κτηνοτροφικά προϊόντα. Η βιοτεχνική δραστηριότητα ασκείται με επιτυχία τόσο στα ανακτορικά εργαστήρια όσο και στις πόλεις: στα Γουρνιά ανακαλύφθηκε ένας ολόκληρος βιοτεχνικός οικισμός με τα ελαιοτριβεία του, τα σιδηρουργεία του, τα ξυλουργεία του. Οι βιοτεχνίες υφασμάτων ακμάζουν αλλά οι πληροφορίες που έχουμε είναι πιο πολλές για τις βιοτεχνίες κεραμικής και προϊόντων τέχνης. Εμπορική δραστηριότητα αναπτύσσεται όχι μόνο με τις Κυκλάδες, αλλά και με την Αίγυπτο, Κύπρο, Συρία, Μ. Ασία, ελλαδικό χώρο. Τα μινωικά αγγεία διαδίδονται σε όλη την ανατολική Μεσόγειο.

P. Leveque, *L' aventure greque*, p. 43-44.

Βάσει των ιστορικών σας γνώσεων και με τη βοήθεια του χάρτη και του παραθέ-
ματος να προσδιορίσετε: (οι απαντήσεις σας να δοθούν στα κενά διαστήματα)

α) τους παράγοντες που συνετέλεσαν ώστε στη Μινωική Κρήτη *«η οικονομική δραστηριότητα να είναι εξαιρετικά αναπτυγμένη σε όλα τα πεδία»*.

.....
.....
.....

β) τα προϊόντα που εξήγαγαν οι Μινωίτες και τα προϊόντα που εισήγαγαν.

.....
.....

γ) την κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού.

.....
.....
.....
.....

δ) τους λόγους για τους οποίους στη Μινωική κοινωνία παρατηρείται *«έλλειψη ισχυρής κοινωνικής διαφοροποίησης»*.

.....
.....
.....
.....

10. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Αναπαράσταση της αίθουσας του θρόνου του ανακτόρου της Πύλου

Από τις ιστορικές σας γνώσεις και με τη βοήθεια της εικόνας να προσδιορίσετε:
(οι απαντήσεις σας να δοθούν στα κενά διαστήματα)

- α) τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στον Μυκηναϊκό κόσμο κατά τους χρόνους της ακμής του (οικονομικές δραστηριότητες-στάδιο ανάπτυξης).

.....
.....
.....
.....

- β) την κοινωνική θέση των Μυκηναίων ανάκτων και τον ρόλο τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή.

.....
.....
.....
.....

Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό-λάθος»

1. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που συνοδεύουν καθένα από τα ακόλουθα κείμενα ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

A. Οι ελεύθεροι εξαρτημένοι από τα ανάκτορα

Οι εξαρτημένοι ελεύθεροι εργάτες εμφανίζονται στα ανακτορικά κατάστιχα λόγω της ρητής υποχρέωσης των ανακτόρων να τους συντηρεί, αν και οι σωζόμενες πινακίδες που περιέχουν τις διανομές των μεριδίων συσσιτίου είναι εμφανώς ελλιπείς. Η εξάρτηση συνεπάγεται μια αναγκαστική και άμισθη εργασία προς το κράτος.

M. Ruiperez - J. Melena, *Οι μυκηναίοι Έλληνες*, σ. 144.

Στη Μυκηναϊκή κοινωνία:

	Σωστό	Λάθος
α) δεν υφίσταται ο θεσμός της δουλείας	☐	☐
β) μεγάλο μέρος του λαού είναι εξαρτημένο από τα ανάκτορα	☐	☐
γ) οι εξαρτημένοι ελεύθεροι εργάτες ανήκουν κοινωνικά στον δήμο	☐	☐
δ) οι ελεύθεροι εργάτες ασκούν πλήθος επαγγελμάτων	☐	☐
ε) οι τεχνίτες είναι ανειδίκευτοι	☐	☐
στ) οι ελεύθεροι δουλεύουν στα ανάκτορα ως γεωργοί και κτηνοτρόφοι	☐	☐
ζ) ο οικονομικός παράγων καθορίζει αποκλειστικά την κοινωνική θέση του ατόμου	☐	☐
η) εξαρτημένοι από τα ανάκτορα είναι και οι επέται	☐	☐

B. Ο Εύμαιος περιγράφει τα πλούτη του Οδυσσέα

Ήταν αλήθεια εκείνου αμέτρητο το βιος. Κανένας τόσα από τους ήρωες δεν απόκτησε. Κι είκοσι άντρες να μαζευτούν πάλι δεν θα 'φταναν τα πλούτη του. Αντίκρυ έχει δώδεκα μαντριά για βόδια, άλλα τόσα κοπάδια γίδες, τόσα κοπάδια αρνιών και τόσα χοίρων, που τα βόσκουν δικοί μας άνθρωποι και ξένοι ρογιασμένοι.

Οδύσσεια, ξ 96 κ.ε.

	Σωστό	Λάθος
α) Η Οδύσσεια αποτελεί σημαντικότερη γραπτή πηγή για τη μεταμυκηναϊκή κοινωνία	☐	☐
β) Ο Οδυσσέας ήταν κύριος του σπουδαιότερου οίκου της Ιθάκης	☐	☐
γ) Στο πλαίσιο του οίκου εξασφαλιζόταν η οικονομική αυτάρκεια	☐	☐
δ) Ο Εύμαιος ως δούλος ήταν περιουσιακό στοιχείο του Οδυσσέα	☐	☐
ε) Η ομηρική κοινωνία ήταν κοινωνία με αγροτικό χαρακτήρα	☐	☐
στ) Η κατοχή πλούτου διευκόλυνε την κοινωνική ανέλιξη κατά την Ομηρική εποχή	☐	☐
ζ) Στις μεταμυκηναϊκές κοινωνίες το ανταλλακτικό εμπόριο αποτελούσε την κυριότερη πηγή πλούτου	☐	☐
η) Στο πλαίσιο του οίκου καταργείται η παροχή υπηρεσιών από ελεύθερους ανθρώπους	☐	☐

2. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

Στις μεταμυκηναϊκές κοινωνίες:

	Σωστό	Λάθος
α) η ζωή επανήλθε στην κλειστή γεωργική οικονομία	☐	☐
β) βασική μονάδα παραγωγής, μεταποίησης και κατανάλωσης ήταν ο οίκος	☐	☐
γ) αναπτύσσεται το εσωτερικό και το θαλάσσιο εμπόριο	☐	☐
δ) η δυνατότητα εξειδίκευσης της εργασίας ήταν περιορισμένη	☐	☐
ε) υπήρχε σαφής διαχωριστική γραμμή μεταξύ ελευθέρων και δούλων	☐	☐
στ) αρκούσε το χρήμα για να γίνει κανείς ευγενής	☐	☐
ζ) η ζωή του δούλων ήταν απάνθρωπη	☐	☐
η) οι ευγενείς θεωρούσαν ασυμβίβαστη με την κοινωνική τους θέση κάθε εργασία	☐	☐

Ερώτηση πολλαπλής επιλογής

- Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησής της.

Την κοινωνική θέση του ατόμου, κατά τη προ-ομηρική και ομηρική εποχή, καθόριζε κατά βάση:

- α) ο θεσμός της δουλείας
- β) η σχέση εξάρτησης ή μη από τα ανάκτορα
- γ) το είδος της εργασίας που ασκούσε κάθε άτομο
- δ) η ατομική ιδιοκτησία

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

Ο μνηστήρας Ευρύμαχος μιλά στον μεταμφιεσμένο Οδυσσέα

*Θα θελες ξένε, αν σ' έπαιρνα, να μπεις στη δούλεψη μου,
μακριά στην εξοχή – κι η ρόγα σου θα ναι αρκετή – λιθάρια
να κουβαλάς για φράχτες, ψηλά να μου φυτεύεις δέντρα;
Ολοχρονίς θα σου' δινα να τρως την πάσα μέρα,
και για τα ρούχα σου θα φρόντιζα και για την ποδεμή σου.*

Οδύσσεια, σ. 357 κ.ε.

1. Ο Ευρύμαχος προτείνει στον ξένο να μπει στη δούλεψη του ως:
(να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση)
- α) δημιουργός
  - β) δούλος
  - γ) εξειδικευμένος εργάτης
  - δ) θήτης

– Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας:

.....
.....

2. Ο Ευρύμαχος ως ευγενής:
- (να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στην σωστή απάντηση)
- α) επέβλεπε τις εργασίες του οίκου του
  - β) ασχολούνταν με το εμπόριο
  - γ) απείχε από κάθε παραγωγική δραστηριότητα
  - δ) διέθετε εργαστήριο επεξεργασίας γεωργικών προϊόντων

– Να δικαιολογήσετε τον τρόπο με τον οποίο απευθύνεται στον ξένο του κειμένου:

.....
.....

Ερωτήσεις αντιστοίχισης

- Να γράψετε στο κενό αριστερά το γράμμα του δεδομένου της Β' στήλης που αντιστοιχεί στο δεδομένο της Α' στήλης. (Σε κάθε δεδομένο της Α' στήλης αντιστοιχεί ένα μόνον από τα δεδομένα της Β' στήλης).

1.

A'	B'
___ προομηρική εποχή	α. 5 ^{ος} και 4 ^{ος} π.Χ. αι.
___ ομηρική εποχή	β. 10ος και 9 ^{ος} π.Χ. αι.
___ αρχαϊκή περίοδος	γ. 323 π.Χ. - 146 π.Χ.
___ κλασική περίοδος	δ. Μινωική και Μυκηναϊκή κοινωνία
___ ελληνιστική εποχή	ε. 4 ^{ος} και 3 ^{ος} π.Χ. αι.
	στ. 700 π.Χ. - 500 π.Χ.
	ζ. Μεταμυκηναϊκές κοινωνίες
	η. Μυκηναϊκή και μεταμυκηναϊκές κοινωνίες

2.

A'	B'
___ γένος	α. κοινωνία γενών με δική της εδαφική περιοχή και δικό της αρχηγό
___ φρατρία	β. τα μέλη μιας ή περισσότερων οικογενειών που κατάγονταν από έναν κοινό πρόγονο
___ φυλή	γ. ομάδες οικογενειών που συνδέονταν μεταξύ τους με δεσμούς αίματος
	δ. σύνολο γενών εγκατεστημένων σε μια ορισμένη περιοχή με επικεφαλής έναν αρχηγό, τον βασιλιά
	ε. σύνολο ατόμων διασκορπισμένων σε μια έκταση χωρίς αστικά κέντρα, με πολιτικούς, θρησκευτικούς και εθιμικούς δεσμούς

Σημείωση: Για τους όρους «γένος», «φρατρία», «φυλή» βλέπε σσ. 144-149 του σχολικού βιβλίου.

3.

A´	B´
___ δημιουργοί	α. οι ελεύθεροι μισθωτοί εργάτες στον Ομηρικό οίκο
___ ἐπέται	β. οι δούλοι των μεταμυκηναϊκών κοινωνιών
___ θῆται	γ. το υπηρετικό προσωπικό στο ανακτορικό μυκηναϊκό σύστημα
___ ἄριστοι	δ. οι ελεύθεροι ειδικευμένοι τεχνίτες στην Ομηρική κοινωνία ε. αξιωματούχοι της Μυκηναϊκής κοινωνίας στ. οι ευγενείς γαιοκτήμονες της μεταμυκηναϊκής κοινωνίας ζ. οι ιερείς που περιστοιχίζανε τον Μυκηναίο άνακτα

4.

A´	B´
___ λααγέτας	α. ο ανώτατος άρχων της Μυκηναϊκής κοινωνίας
___ οίκεύς	β. η οικογένεια και κατ' επέκταση ο τόπος κατοικίας στις μεταμυκηναϊκές κοινωνίες
___ οἶκος	γ. ο λαός στη Μυκηναϊκή και μεταμυκηναϊκή κοινωνία
___ δήμος	δ. ο ελεύθερος ή ο δούλος που προσφέρει τις υπηρεσίες του στους ευγενείς κατά την Ομηρική εποχή ε. ο ανώτερος στρατιωτικός αξιωματούχος στη Μυκηναϊκή κοινωνία στ. η οικονομική μονάδα και το κύτταρο της οργανωμένης κοινωνικής ζωής κατά την Ομηρική εποχή ζ. η εδαφική περιοχή του γένους στην Ομηρική κοινωνία

Ερώτηση διάταξης και συμπλήρωσης

- Οι Μυκηναίοι άρχοντες ήταν: **οι τελεσταί, ο λααγέτας, οι επέται, οι κορέται και οι υποκορέται, ο άναξ.**

Με κριτήριο την οικονομική, κοινωνική και διοικητική θέση που είχαν, να τους κατατάξετε σε ιεραρχική σειρά, ξεκινώντας από τον ισχυρότερο και να προσδιορίσετε τον ρόλο τους.

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

3. Η κοινωνία της πόλης-κράτους στην αρχαϊκή εποχή

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. «Ο Αθηναίος Κριτίας... έλεγε ότι στη Σπάρτη, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, οι ελεύθεροι ήταν πιο ελεύθεροι και οι δούλοι πιο πολύ δούλοι». (Α. Andrews, *Αρχαία Ελληνική Κοινωνία*, σ. 212)
  - Να κρίνετε την άποψη αυτή, προσκομίζοντας τα αναγκαία τεκμήρια από τις ιστορικές γνώσεις σας σχετικά με την κοινωνική οργάνωση των «στατικών» και «δυναμικών» κοινωνιών.
2. Να παρουσιάσετε τα βασικά χαρακτηριστικά, από οικονομική και κοινωνική άποψη, των «στατικών» και των «δυναμικών» κοινωνιών στην αρχαία Ελλάδα και να επισημάνετε τις ομοιότητες που διαπιστώνετε.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να προσδιορίσετε και να εκτιμήσετε την επίδραση που είχε η ανάπτυξη του εμπορίου κατά την αρχαϊκή εποχή συνολικά στην οικονομία των ελληνικών πόλεων. (Λάβετε υπόψη σας τους άλλους τομείς της παραγωγικής δραστηριότητας.)
2. Να παρουσιάσετε τις συνθήκες υπό τις οποίες ζούσαν οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις στη Σπάρτη και να επισημάνετε ομοιότητες και διαφορές.
3. Να συνθέσετε τη δομή των «δυναμικών» ελληνικών κοινωνιών, κατά την αρχαϊκή εποχή, αναφέροντας με ιεραρχική σειρά τα κοινωνικά στρώματα αυτών των κοινωνιών και τις παραγωγικές τους δραστηριότητες.
4. Να συγκρίνετε την κοινωνική θέση των δούλων στις «στατικές» και στις «δυναμικές» κοινωνίες και να γράψετε τις διαφορές που παρατηρείτε.

5. Από τις ιστορικές σας γνώσεις και, αφού διαβάσετε το κείμενο, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν: (για τις απαντήσεις σας να περιοριστείτε στα κενά διαστήματα)

Η συγκέντρωση της γης σε λίγα χέρια

Συναντάμε σε διάφορες περιστάσεις, πόλεις που παίρνουν μέτρα για να περιορίσουν τη συγκέντρωση της γης: για παράδειγμα, απαγορεύουν την πώληση του τμήματος της πατρικής κληρονομιάς (Λευκάδα) ή δεν επιτρέπουν την πώληση παρά σε περιπτώσεις προφανούς ανάγκης (Λοκροί). Αντίθετα, βλέπουμε τον Ησίοδο να συμβουλεύει τον αδερφό του Πέρση να φροντίζει ώστε να αγοράζει την περιουσία των άλλων. Επίσης, στις αρχές του 6^{ου} αιώνα, όταν διαδόθηκε στην Αθήνα ότι ο Σόλων θα καταργήσει τα χρέη, κερδοσκόποι, μας λέει ο Πλούταρχος, επωφελούνται για να αγοράσουν πολλά κτήματα επί πιστώσει (σημ: δανείστηκαν χρήματα για την αγορά) ελπίζοντας ότι το χρέος τους θα διαγραφεί με τη μεταρρύθμιση.

P. Lonis, *La cité dans le monde grec*, p. 197.

- α) Σε ποια περίοδο της αρχαίας ελληνικής ιστορίας αναφέρεται το κείμενο;
.....
- β) Ποια αλλαγή στο γαιοκτητικό καθεστώς των ελληνικών πόλεων καθιστά δυνατή τη συγκέντρωση της γης σε λίγα χέρια;.....
.....
.....
- γ) Ποιοι συγκεντρώνουν τη γη στα χέρια τους;.....
.....
- δ) Γιατί οι πόλεις μεριμνούν για τον περιορισμό αυτού του φαινομένου;
.....
.....
.....
- ε) Το ενδιαφέρον για την απόκτηση γης σε ποια συμπεράσματα οδηγεί σχετικά με τον χαρακτήρα της οικονομίας των ελληνικών πόλεων κατά την περίοδο αυτή; .....
.....
.....

6. Να διαβάσετε το κείμενο και:

Οι “ομοίοι”

Δεύτερη πολιτική πράξη του Λυκούργου και πιο θαρραλέα ήταν η νέα διανομή της γης. Πραγματικά επικρατούσε φοβερή ανωμαλία, πολλοί ακτήμονες και άποροι συσσωρεύονταν στην πόλη και ο πλούτος είχε συγκεντρωθεί ολοκληρωτικά σε λίγους. Επιδιώκοντας λοιπόν να απομακρύνει την αλαζονεία, το φθόνο, τη μοχθηρία και την ακολασία και τα ακόμη μεγαλύτερα και παλαιότερα απ’ αυτά νοσήματα κάθε πολιτείας, δηλαδή τον πλούτο και τη φτώχεια, έπεισε τους πολίτες να μοιράσουν από την αρχή τη χώρα και να ζουν όλοι ίσοι και εξομοιωμένοι στην περιουσία....Συνοδεύοντας δε τους λόγους του με έργα, την υπόλοιπη Λακωνική διαίρεσε σε τριάντα χιλιάδες κλήρους για τους περίοικους, και τη χώρα που ανήκει στο άστυ, δηλαδή στη Σπάρτη, σε εννιά χιλιάδες (σημ: για τους Σπαρτιάτες πολίτες.

Πλούταρχος, Λυκούργος, 8

α) να περιγράψετε τις συνθήκες ζωής των Σπαρτιατών μετά τη νέα διανομή της γης και να εξηγήσετε γιατί αποκαλούνταν «ομοίοι».

.....
.....
.....
.....
.....
.....

β) να εξετάσετε αν η νομοθεσία του Λυκούργου πέτυχε ή όχι να εξαλείψει κάθε ανισότητα μεταξύ των Σπαρτιατών.

.....
.....
.....
.....
.....

7. Να διαβάσετε το κείμενο και:

«καὶ δὴ καὶ ἐδούλευον οἱ πένητες τοῖς πλουσίοις καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες. Καὶ ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἐκτήμοροι κατὰ ταύτην γὰρ τὴν μίσθωσιν ἠργάζοντο τῶν πλουσίων τοὺς ἀγρούς. Ἡ δὲ πᾶσα γῆ δι’ ὀλίγων ἦν καὶ, εἰ μὴ τὰς μισθώσεις ἀποδιδόειν, ἀγώγμοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίγνοντο καὶ οἱ δανεισμοὶ πᾶσιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν».

Αριστοτέλη, *Αθηναίων Πολιτεία*, II, 2

α) να προσδιορίσετε σε ποια εποχή και σε ποια πόλη αναφέρεται το κείμενο.

.....

β) να περιγράψετε την οικονομική κατάσταση των εκτημόρων.

.....

.....

.....

γ) να αναφέρετε σε ποια κοινωνική βαθμίδα εντάσσονταν οι εκτήμοροι και ποιοι άλλοι ανήκαν στην ίδια βαθμίδα.

.....

.....

δ) να αναφέρετε με ποιες πολιτικές ρυθμίσεις βελτιώθηκε η οικονομική και κοινωνική θέση τους.

.....

.....

.....

Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό - λάθος»

1. Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που συνοδεύουν το ακόλουθο κείμενο ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

Η διάδοση του νομίσματος

Οι Έλληνες τελειοποίησαν την εφεύρεση των βασιλιάδων της Λυδίας και απέκτησαν ένα πολύτιμο μέσον, απαραίτητο για την ανάπτυξη ενός μεγάλου διαμεσογειακού εμπορίου. Χάρη στο νόμισμα, τολμηροί έμποροι θα δημιουργήσουν μεγάλες περιουσίες, που για πρώτη φορά είναι περιουσίες κινητές και όχι κτηματικές. Μερικοί ανάμεσά τους είναι ευγενείς, αλλά πολλοί άλλοι είναι απλοί άνθρωποι του λαού, των οποίων ο πλουτισμός θα δημιουργήσει μεγάλα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα.

P. Leveque, *L' aventure greque*, p. 159-160

	Σωστό Λάθος	
α) Πριν από την κυκλοφορία των νομισμάτων η ανταλλαγή προϊόντων αποτελούσε τη μόνη μορφή συναλλαγών.	☐	☐
β) Το νόμισμα διαδίδεται στον ελλαδικό χώρο κατά τον 6 ^ο π.Χ. αι.	☐	☐
γ) Στην Ελλάδα πρώτη κόβει νομίσματα η Αθήνα.	☐	☐
δ) Με την κυκλοφορία του νομίσματος εισάγεται μια νέα μορφή οικονομίας, η χρηματιστική.	☐	☐
ε) Η εισαγωγή του νομίσματος μετέβαλε τη σύνθεση των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων.	☐	☐
στ) Το νόμισμα ήταν οργανικά δεμένο με την οικονομία της πόλης-κράτους και την εξέλιξή της.	☐	☐
ζ) Από τον αυξανόμενο κινητό πλούτο επωφελήθηκαν μόνον όσοι είχαν έγγεια ιδιοκτησία.	☐	☐

2. Να χαρακτηρίσετε καθεμιά από τις ακόλουθες προτάσεις ως Σωστή ή Λανθασμένη, σημειώνοντας X στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

Κατά την αρχαϊκή εποχή:

	Σωστό Λάθος	
α) οι ευγενείς ασχολήθηκαν συστηματικά με το εμπόριο.	☐	☐
β) η επίδοση σε εμπορικές επιχειρήσεις αποτέλεσε νέα πηγή πλουτισμού.	☐	☐
γ) σημειώθηκαν κοινωνικές ανακατατάξεις.	☐	☐

- δ) αμβλύνθηκαν οι αντιθέσεις ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς.
- .....
- ε) μειώθηκαν οι μεγάλες γαιοκτησίες.
- .....
- στ) σημειώθηκε γρήγορη ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων σε όλους τους τομείς.
- .....

Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

– Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα αρίθμησής της.

1. Κύρια πηγή πλούτου στις πόλεις-κράτη, κατά την αρχαϊκή εποχή, ήταν:
  - α) η αγροτική παραγωγή
  - β) το εμπόριο
  - γ) η βιοτεχνία
  - δ) το εμπόριο και η βιοτεχνία

2. Οι «**κάπηλοι**» ήταν:
  - α) μεσάζοντες ανάμεσα στους παραγωγούς και τους καταναλωτές
  - β) παραγωγοί που διέθεταν τα προϊόντα τους στην τοπική αγορά
  - γ) έμποροι που διέθεταν στην αγορά τα προϊόντα που εισήγαγαν
  - δ) εισοδηματίες που δανειοδοτούσαν τους εμπόρους

3. Η ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας κατά την αρχαϊκή εποχή οφείλεται:
  - α) στη σημαντική πρόοδο της ναυπηγικής
  - β) στην ανεπάρκεια της αγροτικής παραγωγής
  - γ) στην έλλειψη βασικών ειδών διατροφής
  - δ) στον αποικισμό

4. Οι οικονομικές συνθήκες που διαμορφώνονται κατά την αρχαϊκή εποχή αποβαίνουν προς όφελος:
  - α) των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων
  - β) όλων των ελεύθερων ανθρώπων
  - γ) των πλουσίων (γαιοκτημόνων-εμπόρων)
  - δ) των ευγενών γαιοκτημόνων

5. Οι «νεοδαμώδεις» ήταν:
- α) Σπαρτιάτες που είχαν χάσει τα πολιτικά τους δικαιώματα
  - β) είλωτες που, λόγω εξαιρετικής ανδρείας στη μάχη, απελευθερώνονταν
  - γ) οι αυτοδιοικούμενοι περίοικοι
  - δ) οι νεαροί Σπαρτιάτες που αποκτούσαν την ιδιότητα του πολίτη

Ερώτηση πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

- Με ονόματα όπως: «γεωμόροι», «ίπποβόται», «βασιλῆες», «εὐπατρίδες» αυτοπροσδιορίζονταν:
  - α) οι Μυκηναίοι άνακτες
  - β) οι ευγενείς στις μεταμυκηναϊκές κοινωνίες
  - γ) οι αριστοκράτες κατά την αρχαϊκή εποχή
  - δ) οι ευγενείς της κλασικής περιόδου
- *Να εξηγήσετε τι δηλώνουν τα ονόματα αυτά:*.....
.....

Ερώτηση αντιστοίχισης

- *Να γράψετε στο κενό αριστερά το γράμμα του δεδομένου της Β' στήλης που αντιστοιχεί στο δεδομένο της Α' στήλης.*

Α'	Β'
___ αγγεία	α. εισαγωγές
___ δούλοι	β. εξαγωγές
___ κρασί	
___ λάδι	
___ μέταλλα	
___ σιτηρά	

Εργασία για το σχολείο

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΕΙΑΣ

Με βάση τη δομή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της σπαρτιατικής κοινωνίας:

- α) να επισημάνετε τα οφέλη που είχε η Σπάρτη από την **κρυπτεία**.
- β) να εκτιμήσετε ποιο βασικό σκοπό εξυπηρετούσε η καθιέρωσή της ως θεσμού.

Εργασία για το σπίτι

«Η εμφάνιση των 'καπήλων' κατά τον 6^ο π.χ. αι. θεωρείται μεγάλος σταθμός στην ιστορία του εμπορίου».

- Να εξηγήσετε αυτήν την εκτίμηση.

4. Η κοινωνία κατά την κλασική εποχή

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Να συσχετίσετε τη **ΜΟΡΦΗ της ΔΟΥΛΕΙΑΣ** (προέλευση και χρησιμοποίηση των δούλων) στις ελληνικές «δυναμικές» κοινωνίες της κλασικής εποχής με τις **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ** που διαμορφώθηκαν κατά την εποχή αυτή.
2. Οι αρχαίοι συγγραφείς της κλασικής εποχής, για να προσδιορίσουν τις κοινωνικές ομάδες των πολιτών, μιλούσαν συνήθως για «**ΠΛΟΥΣΙΟΥΣ**» και «**ΠΕΝΗΤΑΣ**».
  - Να αναζητήσετε το κριτήριο, με το οποίο, κατά τη γνώμη σας, έκαναν αυτή τη διάκριση.
  - Να αναφέρετε ποιες από τις γνωστές σας κατηγορίες πολιτών συμπεριλάμβαναν στους πλούσιους και ποιες στους φτωχούς.
  - Να αξιολογήσετε την επάρκεια αυτής της διάκρισης για την κατανόηση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης των ελεύθερων πολιτών.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να γράψετε τις κατηγορίες στις οποίες διακρινόταν ο **ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ** μιας «δυναμικής» ελληνικής κοινωνίας κατά την κλασική εποχή και να προσδιορίσετε τα κριτήρια διαφοροποίησης κάθε κατηγορίας από τις άλλες.
2. Να αναφέρετε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των **ΜΕΤΟΙΚΩΝ**.
3. Να επισημάνετε τις διαφορές των **ΜΕΤΟΙΚΩΝ** από τους **ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ**.
4. Λαμβάνοντας υπόψη σας το περιεχόμενο των λέξεων «**σχολή**» και «**ασχολία**», να προσδιορίσετε τις αντιλήψεις και τη στάση των ευγενών απέναντι στην εργασία.

Ερώτηση διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό-λάθος»

- Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

Κατά την κλασική εποχή στις «δυναμικές» ελληνικές κοινωνίες:

	Σωστό	Λάθος
α) Μεταξύ των μετοίκων υπήρχε ανομοιογένεια ως προς τον πλούτο και την προέλευσή τους.	☐	☐
β) Οι ελεύθεροι πολίτες ήταν σύνολο ομοιογενές ως προς την καταγωγή τους.	☐	☐
γ) Μεταξύ των δούλων υπήρχαν σημαντικές διαφορές.	☐	☐
δ) Δικαίωμα στην κατοχή γης είχαν όλοι οι κάτοικοι μιας πόλης-κράτους.	☐	☐
ε) Το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και της βιοτεχνίας βρισκόταν στα χέρια των μετοίκων.	☐	☐
στ) Μεταξύ των ελευθέρων πολιτών υπήρχαν μεγάλες οικονομικές διαφορές.	☐	☐
ζ) Η καταγωγή ήταν καθοριστικός παράγων για την κοινωνική θέση των πολιτών.	☐	☐

Ερώτηση συμπλήρωσης

- Στις «δυναμικές» ελληνικές κοινωνίες κατά την κλασική περίοδο υπηρετούσαν στον στρατό ως ΙΠΠΕΙΣ οι ..... και οι .....
ως ΟΠΛΙΤΕΣ οι .....
και ως ΨΙΛΟΙ οι .....

Ερώτηση αντιστοίχισης

- Να γράψετε στο κενό αριστερά το γράμμα του δεδομένου της Β΄ στήλης που αντιστοιχεί στο δεδομένο της Α΄ στήλης. (Σε κάθε δεδομένο της Α΄ στήλης αντιστοιχεί ένα μόνον από τα δεδομένα της Β΄ στήλης).

A΄	B΄
___ χωρίς οικούντες	α. ελεύθεροι και οικονομικά ανεξάρτητοι γεωργοί
___ ζευγίτες	β. δούλοι που ασχολούνταν με την κτηνοτροφία
___ ισοτελείς	γ) δούλοι μικροεπιχειρηματίες
___ παραμένοντες	δ) ελεύθεροι μισθωτοί τεχνίτες
	ε) πλούσιοι μέτοικοι
	στ) μέτοικοι που αποκτούσαν πολιτικά δικαιώματα
	ζ) δούλοι που απέκτησαν πρόσφατα την ελευθερία τους.

Εργασίες για το σπίτι

1. Να εξηγήσετε γιατί απαγορευόταν στους μετοίκους η κατοχή ακίνητης περιουσίας.
2. Να παρακολουθήσετε ιστορικά τις αντιλήψεις για την εργασία από την ομηρική εποχή μέχρι την κλασική περίοδο και να παρουσιάσετε τη διαφοροποίησή τους.
3. Να διερευνήσετε και να αιτιολογήσετε την ύπαρξη μορφών **ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ** στις ελληνικές «δυναμικές» κοινωνίες κατά την κλασική εποχή.
4. **«Πολύ λίγες είναι οι εξεγέρσεις των δούλων στην αρχαία Ελλάδα. Βασική αιτία για το γεγονός αυτό είναι η σχετικά καλή μεταχείρισή τους και οι δυνατότητες χειραφέτησης που τους παρέχονταν»**, αναφέρεται στο σχολικό σας βιβλίο, σ. 41.
  - Να αναζητήσετε και άλλες αιτίες για το γεγονός αυτό, λαμβάνοντας υπόψη την προέλευση των δούλων, την απασχόλησή τους και εν γένει τις συνθήκες της ζωής τους.